

I. Ferencz József király emlékezete

Elhunyt jó öreg királyunk hatalmának története majdnem hét évtizeden át a dal hatalmának története. Hét évtizeden érezte a dalnak, két ellenkező végétől hangzó himnusznak és szózatnak a hatalmát. Schillerrel szólva, valamint a zápor, mennydörgéshez hasonló robajjal rohan le a sziklák között, nagy tölgyeket, bérczeket sodor magával s a vándor borzadva hallja zúgását, látja rohamát, de nem tudja, honnan jön, hol ered, — ezek a nemzeti dalok is nyílt mederben rohantak előre, de forrásuk titokban maradt. Csapásra készen hányszor jelent meg velök és bennök a végzet félelmetes hatalma. Tülvilági hatalmától a földi nagyság is megriadt, a vígság elmúlt, győzött az igazság.

Királyunk abban az esztendőben, 1830-ban született, a melyben nagyatyja, I. Ferencz király jóváhagyta a M. T. Akadémia alapszabályait, melyek szerint az Akadémia célja a magyar nyelvnek bővítése és csinosítása s a tudományoknak és szépművészeteknek magyar nyelven való művelése. Az új Akadémiának első dolgai közé tartozott, hogy V. Ferdinánd ifjabb királylyá megkoronáztatásakor Vörösmartyval, a *Szózat* költőjével, himnuszt íratott, mely a nemzet és király mindennapi imádsága legyen. Méltó volt reá, hogy az legyen. A költő a királyok, a népek, az országok, a szabadság, az egyesség Istenéhez esedezik benne, hogy a király, a ki millióknál fényesebb, erényben és hatalomban is dicsőbb legyen; a népnek sikerüljön minden munkája, mihez óriás kezével fog; az ország legyen áldott, boldog és viruló, de fondor ellenségeivel szemben erős is; a szabadság mindenkinek szent közjoga

legyen, melyet a törvények ércz szava s ha kell, a vér bibora védelmezzen; s a mindenható egyesség, egy nemes és nagy gondolat vezesse a nemzetet, melynek minden tettere az emberi méltóság sugara ragyogjon.

Az ifjabb király a koronázási országos ajándék egyik felét a M. T. Akadémiának, a másikat a szegényeknek adta s Vörösmarty újabb ódában üdvözölte őt, hogy a haza megtagadott nyelvét örök zengésre, a nemzet fényének emelésére bátorította. De himnuszával elégedetlen volt s az sohasem is talált útát a nemzet lelkéhez. Ezt az útát ugyanakkor, Ferencz József születésének esztendejében, egy közgazdasági tanulmány írója, gróf *Széchenyi István* találta meg, a ki a multat kevesebbe véve, mint a jövődőt, azt a hitet oltotta a szívekbe, hogy Magyarország nem volt, hanem lesz. Hogy tehát a magyarnak jövője van — Gyulai Pál szerint — nem költői mű hirdette először, hanem egy politikai röpirat. Azonban öt esztendő múlva, V. Ferdinánd trónraléptekor, Vörösmarty Szózata ezt a jövődőt a múlt dicsőségének alapjára építette föl, mert a nemzet számára egy ezredévi szenvedés kér éltet, vagy halált. Jobb korszak fog jönni, vagy eljön a nagyszerű halál. A szózatot s Kölcsey himnuszát énekelte a pesti közönség ugyanaznap, mikor a demokrácia legnagyobb magyar költője, Petőfi, a *Nemzeti Dalban* március idusán a multat s jövődőt szintén egybeolvasztva hirdette, hogy „a magyar név ismét szép lesz: méltó régi nagy híréhez“.

Széppé ezt a nevet a legelső magyar ember tehetne volna, a király, a kiról a *Fóti Dalban* Vörösmarty megírta, hogy érte minden honfi karja készen áll s hír, szerencse koszorúzza szent fejét, ha örülni tud népe boldogságán. Ferencz József már gyermek korában ösmerte ezt a dalt s férfikorában, népszerűsége verőfényes napjaiban derűsen idézte belőle, hogy „egy pohár bor a hazáért meg nem árt“. Szépséges felesége pedig Vörösmarty *Szép Ilonkájából* áhitattal tette hozzá, hogy a király „addig éljen, míg a honnak él“. És a király nyolczvanöt esztendőskorában bizony nem *Széchenyi*, hanem *Petőfi* és Vörösmarty szellemében jósolta meg, hogy „Szent István koronája, melyet az elődök bölcsesége és ereje a századok viharain át meg tudott őrizni, a mai megpróbáltatások

után új dicsőségtől övezve, megnövekedett fényben fog ragyogni a jövő, boldogabb nemzedéknek“.

Ferencz Józsefet, bár reális politikus volt, a dal hatalma kísérte végig élete hosszú útján, a melyet nyolczvanhat esztendő alatt tett meg. Aranyos bölcsőjébe, sötét koporsójában Haydn osztrák néphimnuszának hangjai mellett helyezték. A régi Haschka-féle szöveget *Seidl* átdolgozván, Ferencz József azt 1854. március 27-én mint Császár dalt (Kaiserslied) birodalma néphimnuszává tette. Magyar iskolákban is énekellették, szavaltatták olyan időkben, mikor hazánk ki volt törölve az országok sorából és az ifjúság eszményévé az egységes Ausztriát akarták tenni. Csengő, érczes hangján a magyar fiúnak azért kellett fohászkodnia, hogy tartsa meg az Isten, óvja meg az Isten császárunkat és közös hazánkat. Legyen hatalmas a császár a hit ereje következtében s bölcsen vezessen bennünket. Atyáinak koronáját védelmezze meg minden ellenség ellen s a Habsburgók trónjának és Ausztriának sorsa forrjon össze mindörökre. Jó szívvel, nyílt homlokkal küzdjünk a jogért s a becsületért; s ha kell, biztos reménynyel induljunk a csatába. Előttünk is az a babér lebegjen, amit a sereg már annyiszor kivívott; áldozunk vért és vagyont a császárrért és a közös hazáért. A polgár munkáját a katona védelmezze meg: a tudós és a művész pedig a szellem szebb fegyverével győzzön. Áldott és híres legyen az ország: s a béke napja mosolyogjon a boldog Ausztriára. Ha egyesülünk, hatalmasak leszünk és bármi terhet könnyen elviselünk. Fogjunk tehát testvériesen kezét s ugyanazon egy célra törekedjünk: legyen dicső a császár és a hon; s Ausztria mindörökké fennmarad!

Az osztrák költő, *Seidl* szövege erőtelen *Haydn* zenéjének, dallamának nagy szépségeihez, de a magyar fiút, még inkább pedig a magyar embert, még ezek sem békíthették ki azzal a gondolattal, hogy hazája multját és jövődjét kellene megtagadnia, az egységes Ausztriát, az összbirodalmat szeretnie, ha ezen a himnuszon lelkesedni tudna. Ettől a gondolattól még akkor sem tudott szabadulni, mikor Ferencz József császár Magyarország apostoli királyává koronáztatta magát, hazánk régi alkotmányos szabadságát és önállóságát helyreállította s Magyar-

országban az osztrák néphimnusz *politikai jelleg nélkül* a hadsereg himnuszává tette. Ebben a hadseregben — mint az általános hadkötelezettség behozatalakor, 1868 ban ő maga mondotta — népei osztálykülönbség nélkül, büszkén és jogosult önérzettel sorakoztak zászlai körül, hogy teljesítsék legszentebb kötelességüket. De a néphimnusz most már csak a hadsereg és nem a korábbi birodalom egységének viszhangja volt. Neveltetésének s uralkodása első szakaszának emlékeivel a fejedelem nem szakíthatott, és a palotájának ablakai előtt mindennap fölharsanó *Gott erhalte* hangjaira gyakran juthatott eszébe az a vers, a mit Rudolf királyfi születésére a legnagyobb osztrák költő, *Grillparzer* írt:

„Gyermekkorom tisztasága szivemből kihalt-e?
Csodás dal volt akkor nekem ez a *Gott erhalte!*
Még a vészben is hallottam: harci riadón át,
Messziről, de érthetően ez angyali nótát.
S megvénülve, eltörődve egyre vigasztalt e
Nagy reményre jogosító régi *Gott erhalte!*”

Nagy reményre a nemzetet magát Kölcsey *Himnusza*, Vörösmarty *Szózata* jogosította. Ez a kettő a jövő dala. Mindakettő a nemzetnek a multhoz való ragaszkodását, a jövőbe vetett hitét hangoztatja; mert — ahogy a himnusz hirdeti — megbünhögte már e nép a multat s jövendőt. Olyan állítás, a mi, dogmatikus szempontból, egyideig megakadályozta, hogy a templomokban énekeljék. De annyira átment a nemzet vérebe, hogy a népnek mégis templomi imádsága lett. Onnan kérte és kéri az Istent, áldja meg a magyart jókedvvel, bőséggel; nyújtson feléje védőkart, ha ellenséggel küzd s hozzon vig esztendőt reá, kit a sors régen tép. És elmondja, milyen volt a sorsa; dicsőség, szomorúság hogyan váltakozott történetében. A *Szózat* költője is a magyarhoz, csakis a magyarhoz fordul. Azt inti, legyen rendületlenül híve hazájának, mely bölcsője s majdan sirja is és a mely ápolja, eltakarja. A nagyvilágon ezen a hazán kívül nincsen számára hely; itt kell élnie, hálnia, akár áldja, akár veri a sors keze. A nemzetet a szózat is a multa emlékezteti. A *földre*, a melyen apái vére annyiszor folyt; azokra a *szent nevek*re, a miket ehhez a földhöz egy ezredév csatolt; a *szabad-*

ságra, melynek véres zászlait itt annyiszor lobogtatták s a hősökre, kik a hosszú harcz alatt elestek. Annyi szív hiába nem onthatta véréét. Ész, erő, akarat egy átok súlya alatt nem sorvadhatnak el. Eljön az a jobb kor, melyért százezrek imádkoznak. Vagy eljön a nagyszerű halál, hol a sírjába hanyatló nemzetet más nemzetek könnyezve veszik körül. De akár él a nemzet, akár hal, itten kell élnie, halnia; számára más hely nincs a világon.

Ferencz József 1848 óta mindhalálig hallotta a szót: „Rendületlenül“, mikor millió szív egy dalon hevült, egy lángviharban csapott össze. Volt idő, mikor a vihar elült s akkor Kaiserslied hangzott egyedül; és jött idő, 1859-ben, 1860-ban, mikor a két dal egyszerre harsant fel s az óriási hangzavarban egymást elnyomni törekedett. Nőtt az ár, ostromolta, magával ragadta a hazát; s a költő attól félt, hogy a nemzet szent imája, mely dalban szállt égfelé, merő szokássá, olcsó malaszttá, külszillogássá, nyeresz-kedéssé, kishitűséggé vagy káromkodássá válik s ábránd, hiúság, múló kegy, javak, lenn a népszerűség sikamló tere, felülről a hatalom nyomása megrendítik azt, kinek rendületlenül kellene állnia. Aggodalmából sok megvalósult, mikor elmúlt a nemzeti felbuzdulásnak az az ideje, amely Kazinczy születésének századik születésnapja ünnepétől a koronázásig, 1859-től 1867-ig tartott. Akkor, Kazinczy ünnepén, a M. T. Akadémiában báró Eötvös József a kényurat látta Nagy Sándorban, ki Ázsiának Hellász nyelvét, de Hellásznak Ázsia erkölceit adá s Ázsia népeit a görögökkel egy egészé akarta összeolvasztani. Emlékeztetett a nagy, dicső Rómára, mely a midőn minden népet rabigába fűzött, a szolgaságot oly általánossá tette, hogy az végre reá is elterjedett; s mely a Scipiók és Gracchusok nyelvét csak azért kényszerítette alattvalóira, hogy az az egész földön a legaljasabb, legszolgaiabb érzések kifejezésének egyedüli közlönye legyen. 1867-ben, szintén Eötvös szerint, az 1848-ban összetört magyar koronát csak a nép szívében ébresztett nagy érzelmek lángjai forraszthatták össze. „Három századon át — úgymond — megkisértettük a hittel, azután megpróbáltuk a reménnyel is több izben; de még egy hátra volt. Az, hogy a nemzet az uralkodóháznak valamely tagját igazán, szíve mélyéből szeresse“.

A nemzet először is Erzsébet királynét szerette meg, a kire mint szentre, védőangyalára tekintett föl; de megszerette az első időkben a királyt és gyermekeit is, a király pedig a nemzet ősi erényébe helyezte bizodalját.

És ebben a pillanatban kitűnt, hogy a himnusz és a szózat közös imádsága lehet a nemzetnek és a királynak; mert a nemzetnek, a melyre Isten áldását kéri, a király a vezére, mint voltak az Árpádok, a Hunyadiak, kiknek dicsőséges korszakát visszavarázsolni szeretnék. Nem szükséges a himnuszba, mint azt Ferencz József halála után az országgyűlésen 1916. deczember 16-án javasolták, a királyért külön versszakot betoldani. Hiszen meg vagyon írva, hogy „a legelső magyar ember a király“ s a himnusz és a szózat a magyar nemzetért Istenhez emelkedő fohász. Nem szükséges az sem, a mit hazánk nemzetiségei többször kívántak, hogy Isten áldását ne csupán a magyarra kérjük, mert hiszen ők is itt vannak. Azonban ezek a nemzeti dalok olyan korban keletkeztek, mikor a politikai nemzet még a nemesség volt, melyhez tartozni annyit jelentett, mint magyarnak lenni; és ezek a dalok olyan korban lettek történelmi jelentőségűek, mikor — 1848-ban és 1867-ben — a demokratikus eszmék terjedni kezdtek s a törvényhozás a nemesség jogait a haza minden polgárára kiterjesztette; a mikor tehát polgárnak lenni annyit jelentett, mint a politikai nemzethez tartozni, magyarnak lenni. A nemzet egységét jelentő szent koronán a nemzetiségek mint ékkövek ragyogtak; önmagukban is becsesek, de a szent koronába befoglalva még értékesebbek. Fölöttük, mint koronán, a kereszt, a királyi hatalom uralkodik. A *himnusz* és a *szózat* történelmi alapon áll, egyikről sem szól külön, hanem a szentkorona tagjait, a népet és a királyt, a magyar nemzet fogalmában egyesíti s így kéri reájuk az Isten áldását. A költő óhajta szerint ebben a hazában „minden ember legyen ember és magyar“. Ezek a dalok nem imperializmus, hanem hazaszeretet után sóvárognak s az egy határok közt élő nemzet vágyódásainál többet nem jelentenek. Csak egy országnak s nem kettőnek a területén akarnak lelkesíteni, mint akart a Kaiserslied; s lelkesítenek is, mert magyar szívből fakadtak, magyar szívhez szólnak. És Ferencz József

szívéhez is szóltak; mióta Szent István koronáját viselte. Két ország uralkodóját élete rögzös határain két génusz vezette s útjaira felleg borúlván, hol az egyik, hol a másik nyújtotta kezét feléje. Biztatva tekintett reá, de nem vigasztalta meg sem a Remény, sem az Emlékezet. Az Emlékezet az osztrák néphimnuszban magasan lebegtette szárnyát a mult felett; borongó keblét az elmúlt dicsőségért bizonyára epezttette, de az elmúlt bánatokat is fölújította s lelkére telet hozott. A Remény a nemzeti himnusz és szózat biztató szavaiban messze járt előtte: magához intette s a népszerűségnek bűvös körébe vonta, majd megint tovább lebegett s a nép megint elhidegedett iránta. Mielőtt a Reményt magához fűzte volna, lezúgott élete s uralkodása véget ért. De volt idő, mikor a Mult és a Jövő, az Emlékezet és a Remény közt nem választatván, a himnusz írójának tanácsa szerint a Jelent választotta, mely néha, sőt elég gyakran, ködbe burkolódott, de színe gyorsan változott s ajkán mosolygás ült.

Az örömmel ezt a jelét tapasztalta 1908 május 24-én, mikor a *szózat* írójának, Vörösmartynak budapesti szobrára ő maga küldte az első koszorút. Akkor az ünnep szónoka szerint valóban egyesült a nemzettel annak a költőnek dicsőítésére, a kinél a királyról s a nemzetről együtt szebben senki sem énekelt és a kinek dalából az elcsüggedt nemzet lelkesedést, reményt és erőt, a jövőbe való hitet, magába vetett bizodalmat együtt tanult a királyhoz való hűséggel. És eljött az idő, hogy a walesi bárdok, kik valaha készebbek voltak lángsírba menni, mint dalolni róla, ötszáz helyett öt milliónak adták át a szót, azoknak a vitézeknek, a kik harmadfél esztendővel ezelőtt készek voltak lángsírba menni a szeretett hazáért és királyért; dalolva mentek, még a Kossuth-nótát is a király nevére énekelték. Utolsó nevenapján (1916. aug. 18.) maga a király mondta, hogy „szilárdan állanak az ellenséggel szemben, a melynek rohama meg fog törni csapataink állhatatosságán és a döntő eredményre való törekvésén“.

A döntést magát nem érte meg, az aggastyán pihenni tért azokkal a százazrekkel, kik érte és a hazáért estek el. És most úgy, ahogy valaha fia, Rudolf király *magyar* versekben írta róla:

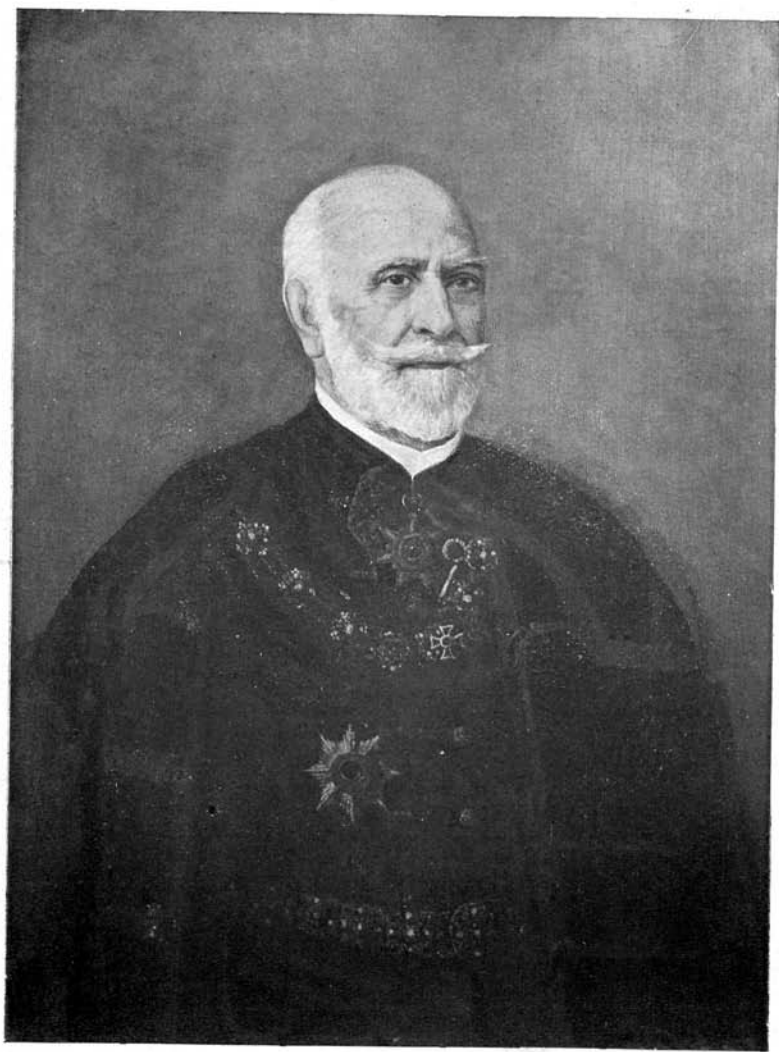
„Királya nagy szívének, szellemének
 Adózni jó a nép, a tisztelet.
 . . . S feledve bút, feledve pártviszályt,
 Feledve multja elvonult borúit,
 Ma lelkesen említi a királyt“.

Az ő kora, mely minden magyar király uralkodásánál hosszabb időre terjedt, mostan már a hálás emlékezeté, a történelemé. És azok a dalok, melyek hosszú uralkodásának egész ideje alatt a politikai élet minden szellőjének vagy éppen viharának megmozdulásakor Aeolus hárfájaként zengtek, vagy zúgtak, külön ligetekben, egymástól elhelyezve, mostan már csak saját nemzetökhöz szólnak: az új, ifjú királyt a koronázásra érkeztekor Haydn himnusza fogadta, de paracsára a koronázási eskü letételekor már Kölcsey *himnusza* hangzott; s a nemzeti dal hatalma az alkotmányos élet legszebb pillanatában a nemzet hatalma reményével töltötte el a kebleket. Az ifjú király is arra hivatkozott, a mit felejtethetlen nagy és bölcs előde, Ferencz József, szintén a koronázáskor mondott: „Az nem lehet, hogy az, a mit őszinte egyetértéssel a király és nemzet alkotott, állandó és üdvös ne legyen“.

A dal hatalma majdnem hét évtizedes küzdelem után nyíltan egy érzésben egyesítette a nemzetet királyával. Dereng az a jobb kor, mely után buzgó imádság epe-dezett százazrek ajakán. Még vérben áll a nemzet, de a nagyszerű halál ezer veszélye közt is dicsőséges föltámadását reméli. Haló porában is legyen áldott öreg királyunk, ki ezt a reményt félszázadon át ápolta szivünkben. És legyen áldott utóda, fiatal királyunk, kiben — saját szava szerint — erős a hit, hogy, az ő nyomdokain haladva, sikerrel folytathatja a király és nemzet egyetértő munkálkodását.

(Kolozsvár.)

Márki Sándor.

Etterházy Kálmán